

19. Características e institucionalización do franquismo.

Os seguintes documentos permítennos elaborar unha composición de texto histórico sobre a institucionalización e as características do franquismo (1939-1975).

A vitoria do bando sublevado na Guerra civil o 1 de abril de 1939 deixa vía libre para a institucionalización definitiva do réxime franquista. Unha ditadura na que Franco asumía todos os poderes e que baseaba a súa lexitimación na “salvación de España do mal” (liberalismo e comunismo) e en manter a paz. Dito proceso de institucionalización contará con dúas fases ben diferenciadas: unha primeira na que trataba de construír un réxime fascista semellante ao dos seus aliados os nazis e os fascistas italianos, e unha segunda etapa na que debido ao inicio da derrota destes na Segunda guerra mundial a partir de 1942 desenvolverá o concepto de democracia orgánica para marcar distancia fronte a estes.

O franquismo sustentábase nunhas bases ideolóxicas en sentido negativo (antiliberalismo, anticomunismo, antisemitismo entre outras) e tamén en sentido positivo estando a favor do caudillismo, o nacionalsindicalismo, o nacionalcatolicismo, o centralismo e o militarismo. A súa longa permanencia no tempo enténdese grazas apoio de catro sectores fundamentais da sociedade. En primeiro lugar a Igrexa, encargada de lexitimar o réxime a cambio dos privilexios económicos, influencia política e do monopolio sobre a cultura e a educación que perderan a causa das reformas republicanas. O exército, no cal ascendeu de novo aos africanistas e incorporou aos milicianos fascistas e requetés da Guerra civil (alféreces provisionais) e foi utilizado para reforzar o seu poder político. Os outros dous sectores foron FET y de las JONS (partido único do réxime creado tras o Decreto de unificación do 37) e certos sectores socioeconómicos (empresarios industriais e financeiros, terratenentes, pequena burguesía urbana e campesiños propietarios). A evolución dos apoios fluctuará co tempo e coa evolución da economía española sendo clave esta na comprensión da propia caída do réxime.

Na primeira fase da institucionalización trata de crear un réxime de tipo fascista forxando a imaxe de líder único que identifica os intereses da nación cos seus propios. Mediante o Decreto de unificación (1937) creará o partido único do réxime onde aglutinaba a heteroxeneidade ideolóxica do bando sublevado (fascistas, afonsinos da CEDA, carlistas e católicos). E no ano 1938, dentro da idea de rexeitamento do constitucionalismo, creará a primeira das denominadas Leis fundamentais que suporán a arquitectura xurídica do réxime. Esta é o Foro do traballo, unha copia da *Carta di lavoro* (1927) do fascismo italiano na que se creaba o sindicato único (nacionalsindicalismo). En 1939 promulgarase a Lei de responsabilidades políticas que artellou toda a represión franquista que, lonxe de reconciliar os dous bandos na guerra, serviu para eliminar á oposición ao réxime.

A etapa da posguerra ou da Autarquía na década dos corenta está marcada pola entrevista entre Franco e Hitler en Hendaia en 1940. Franco declara a España non belixerante (as altas pretensións de Franco para entrar na Guerra entre as que destacaban as colonias francesas en África occidental fan imposible o acordo) pero proporcionará materias primas ao eixo, colaborará na batalla do Atlántico dando cobertura aos submarinos nazis nos seus portos e enviará á División azul (voluntarios falanxistas) a fronte de Leningrado. 1941 marcará o inicio do distanciamento co eixo coa entrada de Estados Unidos na guerra e a sinatura da Carta do Atlántico na que EEUU e RU declaran a súa intención de eliminar o fascismo de Europa provocarán o inicio dunha maquillaxe do réxime cara o pseudoliberalismo asimilable aos aliados. As derrotas do Eixo en Stalingrado, Midway e el-Alamein en 1942 marcan o inicio da derrota dos antigos aliados do franquismo. Por esta razón nese ano Franco decreta a segunda lei fundamental, a *Lei Constitutiva das Cortes*, para disfrazar o carácter totalitario do sistema creando un pseudoparlamento denominado Cámara de procuradores que aprobarán as leis que lles postule o Xefe do Estado. Esta é a primeira peza da democracia orgánica que era a denominación que o propio réxime utilizaba para o seu sistema político que consistía no rexeitamento da democracia representativa substituíndoa por un sistema onde a democracia se exercía participando en tres esferas que, segundo o réxime, constituían os fundamentos da vida política: a familia na que se nace; o municipio onde se vive; e o sindicato único onde se traballa. Curiosamente, reforzando esta idea de marcar distanciamento co Eixo pola súa derrota, a lei sae no 42 pero a Cámara inaugurase en febreiro do 43 coa derrota de Stalingrado confirmada. En 1945, coa derrota do Eixo, sairán dúas leis fundamentais máis, *O Foro dos Españóis*, para acelerar a maquillaxe do sistema debido ao rexeitamento internacional con esta

19. Características e institucionalización do franquismo.

pseudodeclaración de dereitos e deberes que pretendía simular a parte dogmática dunha constitución e *A Lei do Referendo* que permitía a Franco consultar mediante *referendum* aos españois sobre cuestións do Estado simulando ante os outros Estados a existencia de sufraxio en España.

En 1946 a condena da ONU ao réxime franquista agudiza o seu illamento da etapa da autarquía que defendía a capacidade de España de autoabastecerse sen necesidade de acudir ao mercado exterior. En 1947 promulgará a lei fundamental de Sucesión á Xefatura do Estado na que definía España como un reino no que Franco asumía de xeito vitalicio a Xefatura do Estado pero podía nomear un sucesor a título de príncipe (en 1969 se refrendará a Juan Carlos de Borbón como sucesor de Franco na Xefatura do Estado) coa intención de silenciar a oposición monárquica xurdida no Manifesto de Lausanne de 1945.

O contexto internacional da Guerra fría é clave para comprender o inicio do aperturismo do réxime. En 1953 cos acordos defensivos cos EEUU e o novo Concordato do Vaticano pasou de ser un réxime illado a unha peza no taboleiro da Guerra fría que permitiu a súa lexitimación internacional ao amparo dos EEUU. En 1955 pasa a ser membro da ONU e en 1959 recibe a visita de D. Eisenhower pasando a ser formalmente membro do bloque occidental. As axudas económicas dos EEUU permiten liberalizar economicamente o réxime promulgando en 1958 a *Lei de principios do Movemento Nacional* que será a antesala do nomeamento dos tecnócratas para iniciar ese proceso de liberalización económica. A *Lei de responsabilidades políticas* é substituída polo TOP (tribunal de orde pública). Nesta segunda fase as características totalitarias do réxime quedan disimuladas e se conforma un réxime autoritario definido como Nacional-catolicismo onde a economía, antes fortemente intervida polos falanxistas queda en mans dos tecnócratas do OPUS DEI, liberais en economía pero igualmente conservadores no ideolóxico.

O crecemento económico do Desarrollismo e a culminación do aperturismo suporán para o franquismo un nivel de lexitimación tanto nacional como internacional nunca antes acadado pero tamén os cambios sociais dos sesenta que penetraban parcialmente en España polo turismo comezarán a fortalecer un sector social que demandaba ampliar as liberdades políticas e sociais ademais de liberalizar a economía. En 1967, durante esta etapa, promulgarase a Lei Orgánica do Estado onde Franco contempla que pode deixar a Xefatura de Goberno (finalmente o fará en 1973 en favor de Carrero Blanco) e supón o fin da institucionalización do réxime. O crecemento económico da década dos sesenta virase abaixo coa crise do petróleo de 1973, e o recoñecemento internacional sufrirá un duro revés a partir do proceso de Burgos e as posteriores condenas a morte da década dos 70. A oligarquía española vía como única vía de superación da crise ingresar nos circuítos internacionais da CEE pero esta denegaba a entrada en España debido ao seu carácter ditatorial (a pesar de conseguir un acordo económico preferencial en 1970). Isto, sumado a presión da oposición ao réxime, explican porque trala morte do ditador, a vía reformista impúxose a vía continuísta iniciándose o proceso coñecido como Transición democrática refrendado na última lei fundamental, a Lei de reforma política de A. Suárez.

A modo de conclusión podemos afirmar sen temor a equivocarnos que a longa permanencia no tempo do réxime radica na súa capacidade de adaptación ao contexto internacional: primeiro aliado do Eixo, co inicio da súa derrota marca un distanciamento con este para finalmente ingresar no bloque occidental explotando no contexto da Guerra fría o seu anticomunismo estrutural. Finalmente a incapacidade para adaptarse ao contexto posterior a crise do 73 acabará sendo clave na súa caída.